

19. YÜZYIL SÜFRAJ HAREKETİNDE SESSİZ DİRENİŞİN SEMBOLÜ OLARAK REFORM KIYAFETİ

Banu Hatice GÜRCÜM¹, Arzu ARSLAN²

ÖZ

Günümüzde varlıklarını sürdüren toplumların tarihlerine bakıldığında sayısız mücadeleler yaşadıkları görülmektedir. Milletlerin, etnik grupların, ırkların vatandaşlık haklarını elde edebilmek için verdikleri uğraşlar içerisinde kadınlar da kendi varoluşlarını ortaya koyabilmek için sayısız zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Fransız Devrimi ile tüm dünyada etkisini göstermeye başlayan sosyal dönüşüm kadınların da temel haklar çerçevesinde yasal haklarını elde etmelerinde harekete geçme farkındalığı yaratmıştır. Başta ABD olmak üzere dünyanın farklı yerlerinde dernekler kurmuşlar, çeşitli eylemler ve toplantılar düzenlemişlerdir. “Süfrajeterler” olarak tarihe geçen bu hareketin öncü liderleri, kadınların özellikle oy kullanma hakkını elde etmeleri için uğraşmışlardır. Toplumun farklı kesimlerinde yer alan pek çok kadının desteğini alan süfrajeterler bu eylemlerin yanında korse içine hapsolan bedenlerini ve hareket zorluğuna neden olan kıyafetlerinden de kurtulmak istemişlerdir. İlk kez Amelia Jenks Bloomer tarafından giyilen “şalvar benzeri kısa büzgülü pantolon” ile reform kıyafetinin de temellerini atmışlardır. Bu çalışmanın amacı, Süfrajeter hareketi ile toplumsal haklarını elde etmeye çalışan kadınların aynı zamanda Kıyafet Reformu’ndaki tarihsel süreci ve modaya etkilerini ortaya koymaya çalışan derleme araştırmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Süfrajeter, kıyafet reformu, Bloomer kostümü, kadın hareketleri.

Gürcüm, Banu H. ve Arzu Arslan. "19. yüzyıl Süfraj Hareketinde Sessiz Direnişin Sembolü Olarak Reform Kıyafeti". *idil* 6.32 (2017): 1385-1411.

Gürcüm, B. H. ve Arslan, A. (2017). 19. Yüzyıl Süfraj Hareketinde Sessiz Direnişin Sembolü Olarak Reform Kıyafeti. *idil*, 6 (32), s.1385-1411.

¹Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü, Tekstil Tasarımı Anabilim Dalı, banugurcum(at)gmail.com

²Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi Şebinkarahisar Teknik Bilimler MYO, Tekstil Teknolojisi Programı, arzu2867(at)gmail.com

REFORM DRESS AS A SYMBOL OF SILENT RESISTANCE IN THE NINETEENTH CENTURY SUFRAJE MOVEMENT

ABSTRACT

When we look at the history of societies which maintain their existence till today, it is seen that countless struggles have been faced. Women had to encounter many difficulties in order to express their existence among other difficulties fought by nations, ethnics and races to get their citizenship. The social change depending upon the French Revolution encountered all through the world, raised awareness and encouraged women to take action for the fundamental right of citizenship, voting. Primarily in the USA, women founded associations, made various activities and organized meetings at different cities in the world. Head leaders of this movement which named in the history as “suffragettes”, struggled especially for women’s right to vote. Along with this movement Suffragettes receiving support from women in the different segments of the society, wanted to free their bodies which were imprisoned in “corsets” and to take off the clothes which caused difficulties while moving. As a result of the clothing style presented by Amelia Jenks Bloomer, which was accredited as the Turkish style clothing then, the grounds for clothing reform were prepared. This study is a compilation research which aims to reveal the historical Victorian Dress Reform of the nineteenth century caused by simple women trying to get their social rights and the effect of this reform on the lady’s fashion so called as Bloomers Dress.

Keywords: Suffragette, dress reform, Bloomer costume, woman activism

1. GİRİŞ

Devlet ile birey arasındaki ilişkinin çerçevesinin çizilmesinde önemli bir rol oynayan vatandaşlık kavramı bağımsız, özerk ve rasyonel birey anlayışı üzerine kurulmuştur (Öztürk, 2015:7). Vatandaşlık kavramı, Avrupa’da kadınların geç elde ettikleri siyasal bir hak olarak toplum hayatında önemli hareketlerin temelinde olmuştur. Demir (1997) kadınların trajedisinin onlara atfedilen rolleri bizzat kendilerinin seçmemelerinden, bu rollerin onlara dayatılmalarından kaynaklandığını belirtir (akt.Aktaş, 2013:65). Kadının ilk çağlardan günümüze bulunduğu konum incelendiğinde, kadınları yok sayan, görünmez kılan söylemlerin kadınların denetiminde olmayan toplumlar ve akımlar tarafından oluşturulduğu ve onların bir parçası olduğu görülmektedir (Şahmaran Can, 2015:98). Nitekim kadının ikinci sınıf vatandaş kabul edilmesi ya da vatandaşlık haklarının verilmemesi 19. yüzyılda örgütlü bir kadın hareketine yol açmıştır. Çardak (2012:35) kadınların örgütlenme ve grup davranışı göstermeleri için kendi gündemleri üzerinde özerk biçimde hareket edebilecek kadar güçlü hissetmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre ortak kimlik duygusu geliştirme, kadınların harekete geçmesini de sağlamaktadır.

Dünya genelinde 1776’da Kuzey Amerika’da başlayan ve 1848’de Avrupa’da sona eren Devrimler Çağı, yalnızca siyasal düzeni değil, cinsiyetler düzenini de sarsmıştır (Bock, 2004:41). Tilly (2005:37) dünyanın her yerinde devletler tarihinin, esaslı savaş olan çeşitli türden örgütlenmeler ve savaşın bedelini ödeyen topluluklar arasındaki etkileşime bağlı bir akış gösterdiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, devletlerin savaş, toprak ve ganimet politikaları halk ile aristokrasi arasındaki yoksulluk uçurumunu derinleştirmiş, halkın dayanma gücünü zorlamıştır.

19. yüzyılda yaşanan pek çok toplumsal hareketin kaynağı olarak Fransa’da başlayarak Avrupa’nın diğer ülkelerinde de etkili olan Fransız Devrimi ve bu devrimin temelinde bulunan üç anlayış *liberté, égalité, fraternité* (özgürlük, eşitlik, kardeşlik) gösterilir. Bock (2004:43) Fransız Devrimi’nin başlama sebeplerinin daha önce hiç görülmemiş bir olay tarafından hazırlandığını belirtir:

Kral 16.Louis tüm tebaasına şikâyetlerini açıkça dile getirme çağrısında bulundu. Tebaası da bol bol şikâyetle bulundu, şikâyetini **cahiers de doléances**’da, yani **şikâyet defterleri**’nde sıralayarak, metinleri 5 Mayıs 1789’da Versailles’da toplanacak olan tüm zümrelere sunmaları için vekillere dağıttı. Bu nedenle, cahiers de doléances halkın açlık ve öfkesi, ekmek ve özgürlük umudu, ekonomik ve siyasal reform önerileri, vergilerle ve salt hayatta kalmanın gündelik sıkıntılarıyla yan yanaydı. Burada ve tüm devrim süresi boyunca, bazı kereler en ön saflarda, kadınlar da rol oynadı, günümüze ulaşan otuz bin civarındaki cahiers de doléances’ın bazılarında onların [kadınların] da sesini duyuruz.

Fransız Devrimi bir hayalle tasarlanmış, kurulmuş, örgütlenmiş ve sonuçlanmıştır. Fransa’da mutlak monarşinin devrilip, yerine cumhuriyetin kurulması ve Roma Katolik Kilisesi’nin değişmeye zorlanması aydınlanmanın temellerini oluşturur. Bu Aydınlanma Çağı aynı zamanda sosyal bir dönüşümü de başlatmıştır. Burjuvalar tarafından yazılan metinler üzerinden bilinçlendirilen halk, sarayın, kralın ve seçkin sınıfların denetimine isyan etmiştir (İnsel, 2015:44).

Fransa ve tüm Avrupa’da modernizmin temellerinin Fransız Devrimi’yle atılmasının ardından, kadınların düşüncelerinin, konuşmalarının ve eylemlerinin 1789-1795 yılları arasında ve Napoléon’un iktidarının başından sonuna kadar yaşanan muazzam değişimlerle farklılaştığı görülmüştür. Toplumda yaşanan değişimi erkekler kontrol etse de, aile hayatında rolü değişen kadınlar olmuştur. Bock (2004:42) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Erkeklerin girişimleri gelişip doruğa ulaştıkça kadınların umutları, talepleri ve vizyonları da değişti. Geleneksel görüşler daha önce hiç duyulmamış olanlarla, demode ya da modernlik karşıtı olanlar modern olanlarla, yurtsever coşku, barış ve mutluluk vizyonları nefret ve şiddetle iç içe geçti, yalnız erkekler değil, kadınlar arasında da. Kadınların özellikle de yurttaşlık vizyonları erkeklerinkinin yanında yerini aldı. Kadınlar her yerde fikir ayrılıkları ve çatışmaların içindeydiler. Etkileyici kadın hareketleri vardı ama özerk bir kadın hareketi yoktu. Devrim süresince oluşan kadın imgeleri, örnek kadın imgeleri ve ülkütücü kadın imgeleri, tüm Avrupa’da yaygınlaştı ve etkisini uzun süre korudu.

Kadın hakları hareketinin ilk adımları Aydınlanma Çağı’nda sivil özgürleşme hareketlerinin başlangıcıyla eş zamanlı atılmıştır. Ana fikir Fransız Devrimi sırasında da ilan edildiği gibi bütün insanların eşitliği olmuştur. Fransız kadınlar kadın hakları için mücadeleye 1790’da kadınlar için eşit politik ve yasal hakları talep eden bir dernek olan Cercle social’i kurarak başlamıştır. Cercle social dönemin ünlü kadın hakları savunucusu Sophie de Condorcet ve Olympe de Gouge tarafından yürütülen pek çok karşıt hareketle adını duyurmuştur. 1791 Anayasası’nın yayımlanmasından birkaç gün sonra, de Gouge tarafından Erkek ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (La Déclaration des droits de l’Homme et du citoyen)’ne bir cevap niteliğinde yazılan Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (Déclaration des droits de la Femme et de la Citoyenne) birinci dalga kadın hakları aktivizminin sembolü haline gelmiştir. Heater (2007:183) yayımlanan bildirgenin, İnsan Hakları Bildirgesi’yle çok benzer bir dil kullanarak yazılmış olduğunu ve yazıda kadınların erkeklerle eşit tutulması gerektiğine dikkat çekildiğini belirtir. Olympe de Gouges, Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi ile kadınlar için insan hakları ve yükümlülükleri talep etmiştir. Bunun nedeni o zaman diliminde insan ve sivil hakları ifadesinin sadece erkekler için geçerli (Url1) kabul edilmesidir.

İngiltere’de ise, 1792 yılında Wollstonecraft’ın Kadın Haklarının Savunusu (Vindication of the Rights of Women) adlı eserinde sıralamış olduğu taleplerin genel olarak kadınların oy kullanması, eğitimde fırsat eşitliği ve kadınların mülkiyet haklarını içerdiği görülmektedir. Wollstonecraft eserinde kadın zekâsı ile erkek zekâsının farklı olmadığını, bu iki grup arasındaki tek farkın vücutları olduğunu vurgular. Taş (2016:163), Wollstonecraft’ın taleplerinin dönemin şartlarına göre temel haklar niteliği taşıdığını yazar. The Vindication of the Rights of Woman, kızların yetiştirilme tarzında devrim yapılması ve kız ile oğlan çocuklarının aynı eğitimi alması için bir çağrıdır. Eser 1791’de ulusal bir eğitim programı hazırlandığı dönemde Wollstonecraft’la tanışan Fransız Konvansiyonu üyesi Talleyrand’a ithaf edilmiştir. Wollstonecraft, toplumsal erdemin ancak özel erdemin temelleri üzerine kurulabileceğini, bunun için de cinsiyet ayrımının ortadan kalkması gerektiğini savunmaktadır (Bock,2004:89).

Wollstonecraft’ın eğitim vizyonu, kadın yurttaşlığı konseptini içerdiği gibi, yükümlülük ve hakları da kapsar. Wollstonecraft’a göre kadınların yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamanın tek yolu, onları tüm kısıtlamalardan kurtarmak ve insanlığın doğuştan sahip olduğu haklardan pay almalarına izin vermektir. Akıl ve yargı yetisi gerek kadınlarda gerek erkeklerde ancak özgürlükle gelişebilir, “yurttaşlığın temeli itaat değil, doğal ve toplumsal görevlerin yerine getirilmesidir” diye vurgulayan Wollstonecraft temel olarak şunları ifade eder:

Yalnızca görevlerini yerine getiren bir varlık bağımsızdır. Genel olarak kadınların ilk görevi, akıllı bir varlık olarak kendilerine karşı sorumluluklarıdır; bir sonraki önemli görev, bir yurttaş olarak annelik görevidir ki, bu da pek çok başka görevi içerir. (Bock,2004:90).

Wollstonecraft’ın kadın erkek eşitliğini toplumda üstlenilen görevleri yerine getirmek temelinde irdelediği yılları takip eden elli yıl içerisinde Batı toplumlarını derinden sarsacak olan Sanayi Devrimi yaşanmıştır. Esas itibarıyla Sanayi Devrimi bir dizi buluşun üretim gücünü, tekstil, demir ve çelik endüstrileri ile taşımacılığı etkilediği ve sonuçta Büyük Britanya’da (İngiltere’de) üretimin karakterini değiştirdiği, 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başını kapsayan dönem için kullanılmıştır (1780-1820 arası) (Hanson, 1986:214). Küçükkalay (1997:52)’a göre Sanayi Devrimi konusunda yapılan tartışmaların iktisat tarihinde yoğunlaşma noktaları devrimin zamanının belirlenmesi, sanayileşmenin başladığı temel sektör, sanayileşmeye yol açan büyüme aşamaları ve devrimin zirveye ulaştığı mekânın saptanmasıdır.

İngiltere’de 1780-1830 yılları arasındaki Sanayi Devrimi’nin etkisi o kadar çarpıcıdır ki, herkes tarafından *hayret ve şaşkınlıkla* (Patrick Colquhoun,1814) karşılanmıştır (akt. Bock,2004:102). Bununla birlikte diğer gelişmiş devletler kendi sanayileşme hamlelerini kısa bir sürede atmaya başarmıştır. İngiltere’den esen modernite ve endüstri rüzgârlarıyla birlikte, 19.yüzyılda Avrupa ve Amerika’da yaşanan en önemli gelişme orta sınıfın gücünün ve prestijinin artması olmuştur. Sanayi Devrimi’yle birlikte yeni bir zenginlik yaratılmış, ahlak, çalışma etiği ve pek çok yabancı unsur toplumların yeni odağı haline gelmiştir (Url2). Terlikli (2013:57) sanayileşmenin İngiltere’de 1851’de düzenlenen Büyük Sergi ile yeni üretim teknolojisinin tüm dünyaya tanıtılması ve bu etkinlikte ticaret alanında önemli gelişmelerin elde edilmesiyle geliştiğini ifade eder. Soner (2012:4) ise teknolojide yaşanan gelişmelere dikkati çeker ve sanayileşmenin 1733’te John Kay’ın seyyar mekiği icat etmesiyle artan dokuma üretim hızının, 1846’da dikiş makinasının icadı ile seri dikilebilen giysilerin ve 1858’de icat edilen kesme makinasının sonucu olduğunu, moda ve giyim seri üretim tekniklerinin iyileştirilmesine büyük katkıda bulunduğunu belirtir. Tilly (2005:37) mücadelelerle geçen bir yüzyıl ya da daha uzun bir süre boyunca devletlerin, ekonomik altyapı, eğitim, refah, hatta ekonominin yönetimi gibi yükümlülükler altına girdiklerinden bahsetmektedir. Bu nedenle, 18. yüzyılda var olan *din ve yoksulluk* temasının yerini, 19. yüzyılda *toplum ve yoksulluk* almıştır. Toplumsal kader çalışmak ve gündeliklerini çıkartarak hayatlarını sürdürmektir. Çaresizliklerine dinle çözüm arayan, yoksulluklarına rağmen iyi niyetli ve huzurlu insanların yerini, erdemli ama mücadele içinde ayakta durmaya çalışan bireyler almıştır (İnsel,2015:46).

Bu araştırma 18. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl ortasına kadar devam eden Birinci Dalga Feminist hareketin (*Süfraj*) kadınların toplumsal haklarını elde etmelerine katkılarını; bu süreçte kadının kimlik arayışında bir manifesto olarak kullanmış olduğu Türk kıyafetinin / Reform kıyafetinin moda sahnesine geliş sebeplerini irdelemek amacını taşıyan bir derleme araştırmasıdır.

2. SÜFRAJET HAREKETİ VE BU OLUŞUMUN ÖNCÜ LİDERLERİ

Genel anlamıyla toplumsal hareketler, “Elitlere, otoritelere, başka gruplara ya da kültürel kodlara karşı, elitler, diğer gruplar ve unsurlarla kalıcı bir etkileşim içinde, ortak hedeflere sahip ve dayanışma içinde olan bireyler tarafından geliştirilen kolektif eylemler” olarak tanımlanmaktadır (Tarrow, 2011:7). 19. yüzyılda farklı coğrafyalarda ortaya çıkan toplumsal çatışma ve talepler ulusal devletlerin tam olarak şekillendiği ve güçlerini pekiştirdikleri kolektif toplumsal hareketler olarak gelişmiştir.

Kadın hareketi, toplumun özgürleşmeye, bireyselleşmeye başladığı 18. yüzyıl sonlarında başlayarak 19. yüzyıl boyunca ideolojisini belirlemiş ve feminizm kavramıyla kendini ifade etmiştir. Bu, toplumun yapısal ve kurumsal değişimler geçirmesiyle, eşitlik ve özgürlük fikirlerinin genel toplum değerleri olmasıyla yakından ilgilidir (Çardak, 2012:39). Kadın hakları hareketi, özellikle somut olarak, Sanayi Devrimi'nden sonra kadınların ekonomik alandaki mağduriyetlerinden beslenerek ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda en önemli sektörlerden birisi olan tekstil endüstrisi kadın ve çocuk işgücünü kullanmıştır. Bu nedenle kadını aileden çıkartarak emeğini pazara çekmiştir. Bunun karşısında alışlagelen ise erkeğin kamusal alanda etkinliği üzerine kurgulanmış sosyal norm bulunmaktadır. İşçi sınıfında kadın ve çocuklar da dahil ailenin tüm fertlerinin çalışmak zorunda kalması nedeniyle, bu sıkıntı işçi sınıfı kadınlarda hissedilmemiştir. Çalışmanın mecburiyetten çok tatmin olduğu orta sınıf kadınlarda ise bu çelişki en çok hissedilmiştir. İşler (2004:22) orta sınıf kadınlardan bahsederken, “onlar, üretimden kopuk aile yaşamıyla kendilerini iten kamusal alan arasında sıkışıp kaldılar” demektedir. Çaha (1996:43) İngiltere’de feminist hareketlerin nüvesini kamusal alana girebilmek için gerekli hukuksal, toplumsal ve eğitimsel hakları elde edemeyen orta sınıf kadınların oluşturduğunu ifade eder. Üstelik kadınlar sınıfsal olarak aşağılandıkları için erkek işçilerle aynı işi yaptıkları zamanlarda bile, eşit ücret alamamakta, onlardan daha düşük düzeyde bir ücrete razı kılınmaktaydılar. Kadınların ana istekleri, kamusal alanın iktisadi hayatına kolayca girebilmek ve “eşit işe eşit ücret” uygulamasını sağlayabilmek adına gerekli hukuksal, toplumsal ve eğitim hakları elde etme ideali etrafında gelişmiştir (Çardak, 2012:39-40).

19.yüzyılda ve 20.yüzyılın başındaki kadın hareketi, kadınlar tarafından, kadınların toplumda yükselmeleri için yürütülen bir hareket olarak tarihe geçmiştir. Kadın hareketi, kadınların ekonomik, siyasi ve kültürel koşullarının hem şimdiye kadar süregelen durumlarına oranla, hem de erkeklerin durumuna göre düzeltilerek, cinsiyetler ilişkisinin kökünden değişmesini amaçlıyordu. Hedefi, rol eşitliği ya da rol değişimi değil, cinsiyete bağlı hiyerarşinin ortadan kalkmasıydı (Bock, 2004:135). 18. ve 19. yüzyıl boyunca pek çok feminist yazar ve düşünür, kadınların da erkekler gibi akla ve entelektüel kapasiteye sahip olduklarını, bu nedenle, aynı rasyonel eğitimi almaları, aynı medeni ve siyasi haklara sahip olmaları gerektiğini savunmuşlardır (Walters, 2009.i; akt. Öztürk,2013:7). Kadınların talepleri ilk bakışta oy kullanma üzerine yoğunlaşmış olsa da, oy kullanmanın sembolik olarak toplumda var olma, toplumun seçimlerinde etkin olma talebiyle ya da kısaca vatandaşlık kavramıyla birlikte düşünüldüğü görülmektedir. Aynı zamanda erkek egemen toplumun kadınların özgürleşmesi için hiçbir çaba göstermeyeceği de açıkça görülmüş olduğundan uygulamaya yönelik değişikliklerde daha çok sesini duyurmak için seçmen olmak ve oy kullanabilmek gerektiği düşünülmüştür. *Süfrajette*ler olarak bilinen

kadın hareketi, başta ABD ve İngiltere’de olmak üzere pasif direniş, kamu toplantılarını bölme, açlık grevi gibi yollarla kadınların seçme ve seçilme hakkını savunan kadın hakları savunucularıdır (Pateman,1980; akt.Öztürk,2013:9). Eylem ve amaçları dolayısıyla tarihe bir gazetenin (*Daily Mail*) onlara taktığı isimle *sufrajet* olarak (Çardak, 2012:44) yazılmışlardır.

Resim.1-(soldan sağa) Lucretia Mott; Elizabeth Cady Stanton kızı Harriot ile birlikte; Susan B. Anthony (28 yaşında); Lucy Stone (Url3)

Aralarında büyük zaman farkı olmasına rağmen, çeşitli ülkelerdeki sufrajizmin gelişimi yalnızca varılan nokta bakımından olmasa da çıkış hareketlerin başlangıcı açısından birbirine benzemektedir. Her ülkede kadınlar oy hakkını ancak ve ancak bunu elde etme şansları olduğunu gördükleri zaman, yani erkeklere yönelik bir demokratikleşmenin gündemde olduğu zamanlar talep etmişlerdir. Ulusların tarihsel zamanlamasının birbirinden bu kadar farklı olması, kadın hareketindeki farklılıklarla değil, erkek hareketi ve anayasa tarihindeki farklılıklarla ve ülkelerin siyasi kültürü ve konjonktürüyle açıklanabilir (Bock, 2004:151). *Deborah Brown, Lucretia Mott, Elizabeth Cady Stanton, Susan B. Anthony* ve daha sonra harekete katılan *Carrie Chapman Catt* ve *Alice Paul* Amerikan Süfraj hareketinin kurucuları olarak tanımlamaktadır (Url3) (Resim.1).

Resim.2-(solda)Elizabeth Cady Stanton tarafından 1848’de Seneca Falls Konferansı’nda sunulan Duygusal Bildiriye imza atan kişileri gösteren liste (Url4)

Resim.3-(sağda) Seneca Falls Konferansı’na katılan bayan delegeler (Url5)

1840’ta Londra’da tanışan Mott ve Cady Stanton Amerika’ya döndüklerinde, kadınların erkeklerle eşit toplumsal statüyü kazanmaları için ortak çalışmalarına başlamış ve 1848 yılında New York eyaletinde Seneca Falls Konferansı’nı düzenlemiştir. Temel doğal haklar doktrininin kadınlara uyarlayan en erken girişim olarak tarihe geçen, Elizabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan ve 19-20 Temmuz 1848 tarihinde Seneca Falls (New York)’da yayınlanan, *Declaration of Sentiments (Duygular Bildirisi)* 100 kadın ve erkek tarafından imzalanmıştır (Url4) (Resim.2,3). Doğal haklar kuramından kaynaklanan bu belge, Bağımsızlık Bildirgesi üzerine neredeyse kelime kelime oturtulmuştur (Donovan, 2006:21). Bu bildiride bütün erkek ve kadınların eşit haklara sahip olarak yaratıldığı; yaratıcı tarafından sorgulanamaz haklar verildiği ve sahip olunduğu, bu hakların özgürlük, yaşam hakkı, rıza ve yönetsel haklar olarak belirlenmiş olduğu görülmektedir. Elizabeth Cady Stanton’ın basına açık olarak okuduğu *Declaration of Sentiments and Resolutions* ise, o dönemde tasarladıkları Türk pantolonlu giysi kadar dikkati çekmemiştir.

Resim.4-NWSA Yönetim Kurulu (Url6)

Aralıksız sürdürdükleri çalışmalar sonucunda 1866'da Cady Stanton, Mott, Anthony ve Stone tarafından kurulan *American Equal Rights Association* (*Amerikan Eşit Haklar Derneği, AERA*) takip eden bir yıl Kansas'ta düzenli çalışmaya başlamıştır (Url6). 1869 yılında Cady Stanton ve Anthony, *National Woman Suffrage Association* (*Oy Hakkı Ulusal Derneği, NWSA*)'ı kurarak 14. ve 15. Yasa değişikliklerinde yok sayılan kadın haklarının ve kadınlara boşanma hakkı ile eşit ücret alma hakkının verilmesi için federal kanun talebini sürdürmüştür (Resim.4). Bu hareketin karşı kanadında radikal feminist Lucy Stone, *Julia Ward Howe* ve *Josephine Ruffin* tarafından Boston'da kurulan *American Woman Suffrage Association* (*Amerikan Kadın Oy Hakkı Derneği, AWSA*) bulunmaktadır. Stone, zenci erkeklerle verilen oy kullanma hakkının kadınlara verilmesi için hareketini sürdürmektedir. NWSA'dan daha az etkili bir kuruluş olan AWSA kadınlara oy hakkı dışında pek kampanya yürütmemiştir. 1890 yılında aynı alanda ayrı kampanyalar sürdürmenin anlamsızlığı üzerine fikir birliğine varan *The National Women Suffrage Association* ve *American Women Suffrage Association* birleşerek, *The National American Women Suffrage Association* (*Amerikan Ulusal Kadın Oy Hakkı Derneği, NAWSA*)'ı oluşturmuşlar ve ortak amaç için birlikte çalışma kararı almışlardır. Bu organizasyon kadın hareketleri alanında Amerika'nın en önemli organizasyonu haline gelmiş ve üyeleri Amerika'da eyalet eyalet gezip, kadınların oy kullanma hakkını savunan kampanyalar yapmışlardır (Örnek, 2015:109).

İngiltere’de ise, kadınlar ulusal oy hakkını elde etmeden önce yerel işlere aktif olarak katılabilirdiklerinden, 1870’lerde ve 1880’lerde okul müfettiş kurullarında, Sosyal Yardım Muhafızları’nda, belediye meclislerinde görev almışlardır. Ancak, sosyal hayatta Amerikalı hemcinsleri gibi daha fazla sorumluluk talep eden İngiliz süfrajeterler ise, temel vatandaşlık bilinci ile oy hakkı elde etmek için ılımlı bir siyaset izlemişlerdir. Bu konuda en şiddetli tartışmalar ise, İngiltere’de John Stuart Mill’in 1867’de parlamentoda bu konuyu görüşmeye açmasıyla yaşanmıştır. O yıl, Benjamin Disraeli hükümetinin ilan ettiği seçim yasası reformu, kadınlara oy hakkı mücadelesini yürütenlerde büyük umutlar doğurmuştur ve yasada "erkekler"e yönelik maddelerin kadınlar için de uygulanabileceği tartışılmaya başlamıştır. Ancak Mill’in konuşması büyük çoğunlukla ve şiddetle reddedilmiş, red edilme gerekçesi dünya tarihine geçmiştir: "Eğer kadınlara oy hakkı tanınırsa, ineklere de tanımak gerekir..." Bu genel yaklaşımın açık bir ifadesidir ve 1867’deki seçim yasası reformunun kadınları içermediğini açıklamaktadır (Url7). Bu onur kırıcı sonucun ardından geçen otuz yıllık bir çaba sonucunda, 1897’de İngiltere’de tüm ülke genelinde kurulmuş bulunan oy hakkı dernekleri, *Millicent Fawcett*’in öncü olduğu *Kadının Oy Hakkı Dernekleri Birliği* (*National Union of Woman's Suffrage Societies, NUWSS*) olarak bir çatı altında toplanmıştır. NUWSS önceleri ılımlı yaklaşımlarla, ancak daha sonra sert eylemlerle hak arama çabalarını sürdürmüştür. Süfrajet Hareketi aktivistlerin azmiyle anılsa bile, ivmesini kızgın ve haklı bir kalabalıktan almaktaydı. Orta sınıf kadınlar gösteriler düzenlemek için şehirlerarası hatta kıtalararası seyahat etmekten çekinmemiş, kendi imkânlarını elverdiği ölçüde organize olarak oy hakkı için mücadele etmişlerdir. Dönem itibarıyla bakıldığında ise farklı katmandan, yörelerden ve eğitim seviyelerinden pekçok okul öğretmeni, terzi, tekstil işçisi, din görevlisi kadınlar süfraj hareketini sürdürürken sosyalist hareketin içinde de etkin olmuşlardır.

3. KADINLARIN GİYSİ ÖZGÜRLÜĞÜ ELDE ETME ÇABALARI

Beyhan (2010:16), insanlık tarihini oluşturan olgu, olay ve değişimlerin temelinde belli bir süreçteki güç temsilinin evrilmesi ya da yerini başkasına bırakması yattığını yazar. Ona göre modanın süreçler içindeki gelişimi, güçlü olanı yansıtmaya amacıyla başlamış, ekonomik, politik ve sosyal güç temsillerinin dönüşümü ile farklılık göstermiştir.

İnsanlık tarihinde gücün temsilindeki gelişim incelendiğinde ise, 19. yüzyılda erkeklerin sahip olduğu toplumsal statüyü ve ekonomik gücü talep eden kadınların kendi kimliklerini oluşturmak için çabaladıkları görülmektedir. Bu yüzyıl, bütün dünyanın birçok yeniliğe ve reforma sahne olduğu bir dönemdir. Bu reformlar arasında en az duyulmuş ve belki de en önemsiz görüneni, 19. yüzyılın ortalarında

başlayıp, 20. yüzyılın başlarına kadar süren, yani kabaca Victoria Dönemi'nde gerçekleşen kıyafet reformudur (Vural, 2014:41). Reformun başlangıcı 19. yüzyılın ortalarında Amerika Birleşik Devletleri'nde atılmış, o dönemlerde *Victoria Dönemi Kıyafet Reformu* (*Victorian Dress Reform*) ismini alarak bir akım başlatmıştır. Ancak Vural (2014:42) bu dönemde giysi konusunda yaşanmakta olan modayı şu şekilde ifade etmektedir:

Ne var ki, aynı zaman dilimi içerisinde kadınların modaya uymasını zorlaştıracak birçok durum da ortaya çıkmıştı. Kadınların iş hayatındaki ve sosyal düzendeki yeri değişiyordu. Artık birçok çalışan kadın vardı; spor da kadınlar arasında giderek yaygınlaşmaktaydı. Modaya uygun giyinmek kadınlar için zor ve kısıtlı olmaya başlamıştı ve bu durum uzun süremezdi. On yedinci yüzyıldan itibaren, ata binmek için “maskülen” kıyafetlerin giyilmesi uygun görülebiliyordu. On dokuzuncu yüzyılda ise golf, bisiklete binme ve spor amaçlı yürüme gibi aktiviteler için de aynı durum geçerliydi. Aynı zamanda, kadınların eğitim seviyesi gittikçe artmaktaydı. Toplumun çoğu, o dönemdeki modanın ne sağlığa uygun ne de pratik olmadığının farkına varmaya başlamıştı (Davis,2). Bunların sonucunda, “mantık kıyafet akımı” ortaya çıktı. Bu akımın önderliğini, 1881’de, Londra’da kurulan “Rational Dress Society” yapmaktaydı.

Davis (1997:49); Weber, Bell, Brenninkmeyer, Konig gibi araştırmacıların 18.yüzyıldan sonra erkeklerle kadınların kıyafetinde keskin bir ayrımı başlatan etkenlerin analizi konusunda farklı fikirleri olduğunu ancak Avrupa’da aristokrasinin çöküşü ve paralelinde burjuvazinin yükselişi arasında bulunan temel ilişki konusunda hemfikir olduklarını yazar. Ona göre Avrupa toplumundaki yapısal dönüşümde hiç kuşkusuz çok çalışma, ağırbaşlılık, tutumluluk ve kişisel ekonomik ilerleme gibi Protestan değerler ağır basmaktadır. Sadece bu açıklama bile 19. yüzyılın her anlamda reformist bir yüzyıl olduğunu ortaya koymaktadır. 19. yüzyılın en önemli devrimlerinin kadın bedeni ile ilgili konular etrafında gerçekleşmesi o döneme kadar ihmal edilen bir cinsiyetin uyanışı, gecikmiş hak talebi olarak bakmak gereklidir. Rasyonel elbise diğer adıyla Reform giysisini savunanların karşısında alternatif giysi ile Ön-Rafaelciler vardır. Bununla birlikte erkek egemen toplum Bloomers’dan daha fazla ürkmüştür. Crane (2000:149) Rasyonel kıyafet reformcularının önermelerinin pantolonun benimsenmesine odaklandığını yazar. Oysa Erken Victoria Dönemi olarak adlandırılan dönemin modası incelendiğinde kadının hareketsiz ve nefessiz kalmasına yol açacak eziyetli ve konforsuz bir giyim ortaya çıkar. Kadın yürüyemez, koşamaz, elleriyle bir şey taşıyamaz, nefes alamaz, düştüğünde kendi kendine kalkamaz, ayakkabısını bağlayamaz, hatta kendisi giyinemez. Kadının eşinin sosyal statüsünün yüksekliği, kadının giysisindeki abartılı, rahatsız gösterişli süslemelerden, mücevherlerden anlaşılmaktaydı (Resim.6,7). Üst sınıfa mensup bir kadının at binmesi, spor yapması, okula gitmesi düşünülemezdi, kadınların el işleriyle

çocuklarıyla ve ev işlerinin idaresiyle ilgilenmesi ve eşi için güzel görünüp iffetli olması gerekliydi. Öztürk (2013:6) bu konuda şunları belirtmiştir:

Kadından erkeğin hayatını süslemesi, çocuklarını şefkatle sevmesi ve iffetli olması dışında bir şey beklenmiyordu. Kadınlara ya içinde yaşadıkları toplumsal, ekonomik ya da siyasi yapılarca bu rolleri üstlenmekten öte bir fırsat, gerekli eğitim ve iş olanakları verilmemekte ya da ataerkil toplumsal düzen çerçevesinde yetiştirilen kadınlar kendilerine biçilen bu ikincil rolleri kendi tercihleri olarak benimseyip kabul etmektedirler. Başka bir deyişle kadına biçilen rol, tanımlayan, karar veren, yöneten, yapan, uygulayan aktif özne yerine edilgen, pasif, boyun eğen, otorite ve güçten yoksun, karşı çıkmayan birer nesne olmaktan öteye gitmemektedir.

Vural (2014:41) kadınların korse ve benzeri yöntemlerle bellerini inceltmeleri, yani bedenlerini kalıcı olarak değiştirmeleri beklendiğinden birçok sağlık sorununa neden olduğunu ifade etmektedir. Kabarık etekler ise bir başka itiraz konusudur. Eteklerin kabarık şeklini koruması için alta giyilen, *krinolin* adı verilen tel çemberli etekler dar alanlardan geçmeyi neredeyse imkânsızlaştırıyor, oturmayı bir eziyet haline getiriyordu (Resim.5). Bu nedenle, kadınların korsesiz ve krinolinsiz hareket etmelerini sağlayacak bir kıyafeti giyerek en rahat hareketleri bile yapabilmesi önerisi Amelia Jenks Bloomer tarafından halka duyurulduğunda pek çok kişi tarafından heyecanla karşılanmıştır. Ancak 19. yüzyıl kadını için ideal kıyafet örneği olarak, Türk kadınlarının korsesiz giydiği ve rahat hareket imkânı sunan şalvar ve entari gösterilmiştir. Süfrajetlere göre, bu kıyafet hem rahat ve kullanışlı, hem de estetikdir. Amelia Jenks Bloomer'in adıyla özdeşleşerek, *Bloomers* adı verilen, şalvar benzeri kısa, büzgülü pantolonlar kadın modasının bir parçası olmaya başlamışsa da, bütün yenilikler gibi bu fikrin de herkes tarafından olumlu karşılanmadığı bir gerçektir (Vural,2014:42).

Resim.5-Dönemin abartılı krinolin modasını hicveden karikatürlere örnek, George Cruikshank, 1850 (Url8)

Resim.6-(solda) Godey's: Krinolin modası, 1859 (Url9)

Resim.7-(sağda) Godey's: Krinolin modası, 1859 (Url10)

Heater (207:180) klasik dönemlerde kadınların hakları olmadığını, onların yerinin evleri ve işlerinin de çocuk yetiştirmek olduğunu ifade eder. Dönemsel bir analiz yaptığında ise genel olarak terbiyeli kadın ideali ile gerekli olan kamu tartışmalarına katılmak veya kişiler hakkında eleştirel değerlendirmeler yapmanın aykırı olarak görüldüğünü belirtir (Heater,2007:180). Gerek erkekler gerek kadınlar mevcut cinsiyetler düzeni ile mantıklı, doğal, Tanrı vergisi, adil ya da arzu edilen bir cinsiyetler düzeni hakkında tartışıyorlardı. Yeni olan, tartışmada söz alan kadın

sayısının erkeklerinkinden geri kalmamasıydı; zira artık kadınların da matbaa makinasına, dolayısıyla da kamuoyuna ulaşması kolaylaşmıştı. “Kadın sorunu” gerçek, yani toplumsal bir sorundu (Bock,2004:100). Bu hareket kökten bir değişimi hedeflemesi ve gerek oluşum süreci gerek dönüşümü gerçekleştirme umudu bakımından 1776 ve 1789’dan itibaren devrimlerden esinlense de, ne devrimciydi ne de kendini öyle görüyordu. Birincisi, kadınlar cinsiyete dayalı durumları nedeniyle kendi meselelerinde bir devrimi hedefleyecek güçten yoksunlardı, ikincisi, kadınlara yeni faaliyet alanları açabilse de, devrimlerin durumlarında kalıcı bir düzelme ve eşitliği garantilemediğini, genellikle tersi olduğunu öğrenmişlerdi (Bock,2004:136).

4. KIYAFET REFORMU YA DA REFORM KIYAFETİ

1851 yılında aktivist Elizabeth Smith Miller (Libby Miller) kuzeni Elizabeth Stanton’u Seneca Falls’da evinde ziyarete geldiğinde, Orta Doğu ve Anadolu’da kadınların giydikleri şalvar ve entariyi adapte ederek tasarlamış olduğu bilekte büzülen bol bir pantolon ve üzerine giyilen kısa elbise, yelekten oluşan bir giysi giymekteydi. Döneminin en şiddetli aktivistlerinden olan Elizabeth Cady Stanton, dizin hemen altında etek boyu olan büzgülü bir elbisenin içinde ayak bileklerine kadar uzanan pantolonu, belinde de bir kuşağı olan, korsersiz ve geniş bir elbiseden oluşan bu giysiyi oldukça makul (rasyonel) bularak giymiş, kendisi gibi bir aktivist olan ve *The Lily* adlı derginin editörlüğünü yapan Amelia Jenks Bloomer’ı ziyarete gitmiştir (Url13). Bu karşılaşmayla başlayan hareket 19. yüzyılda kadınların sağlık nedenleriyle korseyi reddetmeleri ve özgürleşme istekleri nedeniyle krinolin gibi hareketi kısıtlayıcı giysi ve aksesuarlardan uzak durmaları sonucunda Kıyafet Reformuna dönüşmüştür. Korsenin sağlığa zararlarının ortaya çıkmasıyla daha sağlıklı korseler icadedilse de, bir grup reformist kadın oy hakkı için çabalarken vücutlarının sağlığı için de farklı açılımlar yapmak istemişlerdir. Bloomer Giysisi 1850’de ortaya çıkan ve büyük yankılar uyandıran bir giysi olarak kıyafet reformunu hazırlayan bir unsur olmuştur (Resim.8-10). Farklı şehirlerde ve çeşitli toplumsal etkinliklerde görülmeye başlanan kostümü konu alan sayısız makale yazılmıştır (Resim.11,12). Amerika Birleşik Devletleri genelinde “söndürülemeyen bir yangın gibi” yayıldığı ve her nerede görüldüyse “öfkeli bir heyecana” yol açtığı söylenmiştir (Lauer ve Lauer 1981:252).

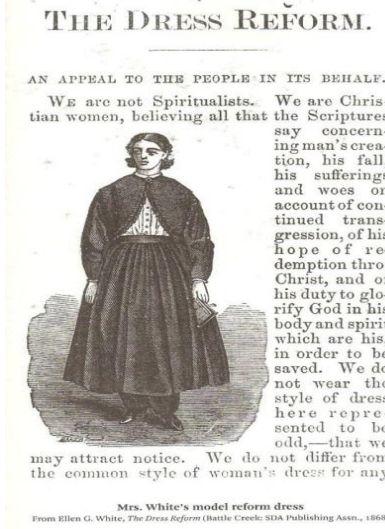
AMELIA BLOOMER, ORIGINATOR OF THE NEW DRESS—FOUR A PART—WOMEN BY T. P. JAMES—(THE PROVISION PAGE.)

Resim.8-(solda) Currier and Ives dergisinde Bloomer Kostümü resmi, 1851 (Url9)

Resim.9-(sağda) Amelia Bloomer'ın kostümü giyerek basına tanıttığı gazete haberi (Url11)

Resim.10-(sağda) Amerikalı kadın hakları savunucusu Amelia Jenks Bloomer adıyla anılacak olan kostümü tanıtırken, 1848 (Url15)

Resim.11-Kıyafet Reformunun kitlelere duyurulması gazeteler aracılığıyla olmuştur, 1868 (Url12)

Resim.12-(solda) The Rational Dress Society (Rasyonel Giysi Topluluğu) tarafından Bloomers kostümünün tanıtım afişi (Url14)

Bu kostüm kadınlar açısından korsesiz, krinolinsiz giyilen baldır hizasında büzgülü, bol bir etek, elbise veya yelek ile bunun altına giyilen dantel firfırla ayak bileğinde büzülen bol, *Türk pantolonu* (ya da şalvar, çakşır)'ndan oluşmaktadır. Bu tasarımından dolayı önce Türk hayranlığı içeren yeni bir moda olarak hor görülmüş (Resim.13); daha sonra da hadsiz kadınların erkek ayrık alanına saldırdığı son derece ahlaksız bir kıyafet olarak giyenlerin toplumdan tecrit edilmesi ile sonuçlanmıştır (Resim.14-16). Zira Crane (2000:151)'in betimlediği gibi, Victorian giyim bağımlı ve itaatkâr kadın rolünün korunmasına yol açan bir toplumsal denetim biçimi olarak kadınların etkin olmadığı yaşam formunu desteklemektedir.

Resim.13-Türkler New York'ta (Gotham) başlıklı karikatür, Bayan Türk'ün yeni bir moda başlatmakta olduğu ifade edilmiştir, 1851 (Ur116)

Bloomer tanıtıldıktan kısa bir süre sonra aşağılanan ve hakir görülen bir giysi olarak kabul gömesine rağmen, giderek erkek baskısının, kadınlara biçilen ev kadını-anne rolünün reddinin ve kadın haklarının simgesi olmaya başlamıştır. Bu açıdan kıyafet reformu için yapılmış ilk ve en tanınmış önerme olarak tarihe geçmiştir. Kadın hakları savunucusu olan Bloomer ve eylemci arkadaşları bu kostümü *rahat, kullanışlı, güvenli ve düzgün* olduğu için *yeni bir moda yaratma düşüncesi* gütmekten giymişlerdir (Russell 1892:327).

Resim.14-Karikatür; “Bloomer Kostümü” 1850ler (Url17)

Resim.15-Harper's New Monthly Magazine'de yayımlanan Kadının kurtuluşu (Woman's Emancipation) başlıklı karikatür, 1851 (Url18)

Resim.16-1852 yılına ait bir karikatür, Bloomers giyen kadınların erkeksi hareketlerine karşı elinde bebek tutan yeni erkek konu edilmektedir (Url19)

Bu kıyafetin toplum tarafından en ağır hakaretlerle cezalandırılan, en kötü üne sahip önerme olmasının nedeni Bayan Amelia Bloomer tarafından toplumun geneline tanıtılanın sadece bir giysi olmaması ve giysinin 1850'lerde Amerika'da erkek egemen toplumun kabul görmüş kurallarına sembolik bir şekilde saldırdığı, yerleşmiş cinsiyet farklarını yerle bir etme cüretini gösterdiğini düşünülmesidir. Ancak, bu davranışın toplumda yansımaları, erkekliğin sembolü olan pantolonu aldıktan sonra kuluçplara gidip, sigara puro içecek, erkeksi tavırlarla ev işlerini erkeklere bırakacak, kadınların sıkıştırılmış olduğu alandan çıkarak kendi işini kuracak ve servetini idare etmeyi talep edecek ahlak yoksunu, küstah kadın protogonisti olmuştur (Resim.14-16).

Kostümü giyen kadınlar, genellikle erkeklerden oluşan büyük kalabalıkların ilgisini çekmiştir. Halkın tacizinin bu denli şiddetli olması, birçok kadının birkaç ay sonra kamusal alanlarda kostümü giymeyi bırakmalarına yol açsa da, kadın eylemciler ve diğerleri giysinin sağlıklı olması, fiziksel hareket yetisini artırarak kadınları erkeklerden bağımsız hareket etmeye teşvik etmesi, modadan bağımsızlığı temsil etmesi ve Amerikan toplumunun değerlerine –ekonomiklik, kullanışlılık ve rahatlık–uyması sebebiyle kostümü savunmayı sürdürmüşlerdir (Lauer ve Lauer 1981) (Resim.17-19).

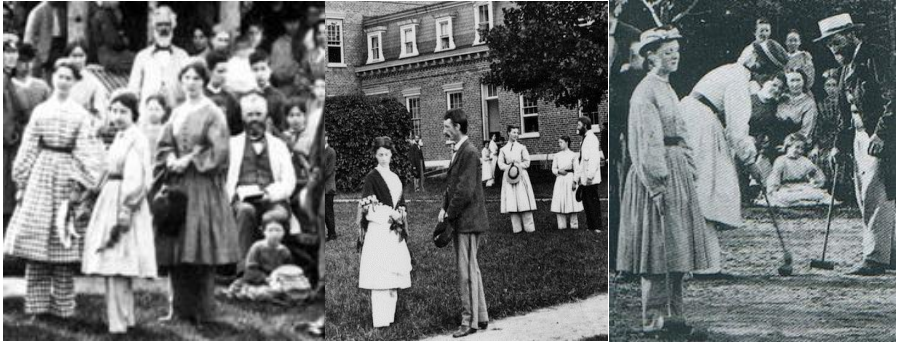

Resim.17-(solda) Jennifer Allison Stanley tarafından giyilen Bloomer kostümü (Ur120)

Resim.18-(ortada) Amelia Bloomer, Bloomer kostümü içinde (Ur121)

Resim.19-(solda) 1858, Bloomer kostümü içinde Prenses Marie Hohenzollern-Sigmaringen, (Ur122)

Bu kostüme gösterilen büyük ilgi ve kostümün yarattığı büyük tartışmalar (o dönem toplumda mevcut olan) cinsel ayırımın belirginliğini göstermektedir (Fatout 1952:365). Birçok kişi bu giysinin ortaya çıkmasının cinsiyetler arasındaki farkları yok edeceğinden korkmuştur ve bunları giyen kadınlar ilk başlarda düşmanca tavırlarla karşılaşmışlardır (Fogg, 2014:193). Ne var ki, çoğunun yanıtı olumsuz olmuştur. Bloomer kostümü cinsler arasındaki tüm farkları ortadan kaldırması nedeniyle “ayrık alanlar ideolojisi”ne karşı bir tehdit unsuru olarak yorumlanmıştır (Lauer ve Lauer 1981:257). Pekçok kadın bu çağrıya uyarak giysiyi giymeye başlamış olsa da, toplumun diğer yarısı için bu giysi bir *iğrençlik*, *skandal* ve *maskaralık* olarak nitelendirilmiştir. Amelia Bloomer’ın adıyla tanınan ve ilk kez *Oneida* komünü tarafından kabul edilerek toplu olarak giyilen Bloomers kostümü toplumun diğer kesimlerinde çok olumsuz tepkilerle karşılanmıştır (Resim.20-22).

Resim.20-(solda) Türk kostümünü tercih ederek kullanan Oneida komünü kadınları (Url23)

Resim.21-(ortada) Türk kostümü giyen komün kadınları (Url24)

Resim.22-(solda) Reform kostümü komün kadınları tarafından spor ve oyunlar sırasında da giyilmekteydi (Url25)

Bloomer, kendi deyişiyle (Russell 1892:326’da yeniden yayımlanmıştır) “methedilmiş ve kınanmış, göklere çıkarılmış ve yerin dibine geçirilmiştir.” Kostümün sebep olduğu alay ve kınamaların çokluğundan dolayı Bloomer ve arkadaşları birkaç yıl sonra kostümü giymeyi bırakmışlardır. Bazıları da, bir süre sonra Bloomers’ın topladığı fazla ilginin konuyu asıl meseleden, yani kadın haklarından sapıtacağını düşünerek, yavaş yavaş daha az tepki uyandıran eski korseli elbiselerine geri dönmüşlerdir. Bununla beraber, Bloomer kostümü uyarlamalarının kullanımı evin özel alanında, özellikle uzak bölgelerde devam etmiştir (Severa 1995:88,239).

ABD, işçi sınıfı kadınlarının sapkın giyim davranışına yöneldikleri yer sınır bölgesidir. Tecrit edilmiş bölgelerde ise, çoğunlukla *bloomer* giyilmiştir (Severa 1995:88). Orta sınıf kadınlarının büyük bir bölümü toplumun baskısıyla bu giysiyi terk ettikten sonra, işçi sınıfı kadınları çiftliklerde *bloomer* giymeyi sürdürmüşlerdir. Standart elbiselerden yaratılan bu giysi, diz hizasında bir etekle aynı malzemeden yapılmış boru şeklindeki pantolon bacaklarından oluşur (Crane,2000:162). 1860’larda, diğer kamusal alanlarda kabul görmeyen kısa pantolonlar ve *bloomer*’lar kadın mayolarında kullanılmış ve örneğin kemerli bir ceketle giyilmiştir. Byrde’nin dönemin dergilerinden birinden yaptığı alıntıya göre genç kadınlar bu kostüm içinde “güzel oğlanlar”a benzemektedirler. ABD’de, pantolonun üzerine giyilen diz ya da ayak bileği hizasında bir etek giyilirdi. Çorap isteğe bağlıydı (Crane,2000:155).

1860’larda bazı kadınlar Türk pantolonu’nu zamanın erkek pantolonlarıyla değiştirerek 20. yüzyılın geç dönem *pants suit*’lerini (Pantolon ve ona uyan ceketten oluşan kadın takım elbisesi) önceleyen kostümler yaratmıştır (Severa 1995:257). Yüzyılın sonlarında, kıyafet reformu modelleri mağazalarda satışa sunulmuştu (Crane, 2000:151). Ancak, Amelia Bloomer ömrünün sonuna kadar *bloomers* modasında yeniden bir canlanma görememiştir. Amerikan İç Savaşı sonrasında da *bloomers* giyimi neredeyse tükenme noktasına gelmiştir. Ancak Bloomer’ın 1895’te ölümünden bir sene sonra kadınlar *Bloomers*’ı yeniden bir giyim alternatifi olarak kullanmaya başlamışlardır (Url12). Seneca Falls’da da başlayarak önemli bir reform olarak tarihe geçen dünyada giyim özgürlüğünü savunan başka hareketler de görülmüştür. Amelia Bloomer’ın zamanından bu yana, onun tarzındaki kıyafetleri yeniden canlandırmak için çeşitli girişimler görülmüş ve bunların bir bölümü Bloomer’ınkinden daha fazla başarı sağlamıştır. Onlarda da kadınların egzersiz yaparken ve takım sporlarında giydiği giysileri böyle bir ayrıma tabi tutma eğilimi görülür. O halde sağlık ve vücutun doğal yapısına uygunluk adına 19.yüzyıl ortalarında, giyimde Bloomer’ın yaptığı topyekün reform çağrısının, sonraki bir buçuk yüzyıllık dönemde hiç değilse kısmen uygulamaya konduğu sonucuna varılabilir (Davis,1997:192).

Amerikan kadın hareketi üyeleri topluluklar oluşturarak, toplantılar yaparak, kitaplar ve makaleler yazarak ve daha basit ve sağlıklı bir giyim tarzını popülerleştirmenin yollarını arayarak kulis faaliyetlerini yüzyılın başından sonuna kadar sürdürmüşlerdir. 1892’de ve 1893’te, giyim reformcuları ya “pantolon eteği” ya da bir pantolonu kapsayan üç tasarım sundukları bir “Giysi Sempozyumu” düzenlemişlerdir. Sempozyum üyeleri bu giysilerle sokağa çıktıklarında kırk yıl öncekinden çok daha olumlu bir tepkiyle karşılaşmalarına rağmen sonunda onlar da bu giysileri kullanmayı bırakmışlardır. Bu giyim reformları, orta sınıf kadınların büyük bir bölümü için hala fazlasıyla radikaldi ve başlıca hedefleri olan kadın hakları

hareketinin potansiyel savunucularını yabancılaştırma eğilimindeydi (Crane,2000:151).

İngiltere ve Fransa'daki giyim reformu hareketleri Amerika'dakiler kadar belirgin olmamıştır. 1881'de İngiltere'de, diz hizasında pantolon eteğin kullanımını teşvik etmek amacıyla “Rasyonel Giyim Topluluğu” kurulmuştur (McCrone 1988:220-21; Gernsheim 1963:72; akt. Crane,2000:152). İngiltere'de reform hareketleri resmi olarak Mayıs 1881'de Rasyonel Kıyafetler Derneği (Rational Dress Society)'nin kurulmasıyla başlamıştır. Daha önceden kurulmuş olan National Health Society tarafından da desteklenmiştir. İstenilen bu reformun amacının kadın pantolonu mu yoksa sadece değiştirilmiş bir kıyafet mi olacak sorusu kurumu ikiye ayırmıştır. Buna rağmen 1883 yılında Londra'da her iki tarafın da katılmış olduğu reform taslaklarının yer aldığı büyük bir sergi düzenlenmiştir. 1888 yıllarında gruplar tekrar yakınlaşmış ve pantolon-etek kıyafetinde anlaşmışlardır (Url10). 1881'de Londra'da kurulan Stanton ve Bloomer'ın rahatlığı öne çıkaran moda anlayışını sahip çıkarak, toplantı ve yayınlarında korselere ve zamanın hareket kısıtlılığına yol açan giyim anlayışına karşı bir tavır almıştır (Url13).

Almanya'da 1896 Eylül ayında ilk kez resmi olarak kadın kıyafetleri konusu uluslararası Berlin Kadın Kongresi'nde tartışılmıştır. Kongreden hemen iki hafta sonra Verein zur Verbesserung der Frauenkleidung (Kadın Kıyafetlerinin Geliştirilmesi Derneği) kurulmuştur. İlk fuar 1897 Nisan ayında Berlin'de yapılmıştır. 35 üretici, reform önerilerini sunmuşlardır. 1899 yılından itibaren başkentte “geliştirilmiş kadın kıyafetleri” modelleri ile sürekli fuarlar olmuştur. Bu zaman zarfı içerisinde kadınlar için pantolon resmi olarak onaylanmayacağından reformcular ABD'deki ve İngiltere'deki deneyimleri göz önünde bulundurmuşlardır (Url26).

SONUÇ

Toplum içerisinde varlıkları yok sayılan kadınların, kendi hak ve özgürlüklerini elde etmek amacıyla 19.yüzyılda başlayan toplumsal kadın hareketlerinin kadın giyimi üzerindeki etkisini ortaya koymak bu çalışmanın ana amacını oluşturmuştur. Yasalar çerçevesinde kendilerine tanımlanan her türlü yükümlülükleri yerine getiren kadınlar, toplumsal yaşam içerisinde ve kamusal alanlarda yok sayılmışlardır. Oy kullanma ve eğitim hakkını elde etmenin beraberinde birçok şeyi getireceğine inanan kadınlar topluluklar kurarak birlikte hareket etmeye odaklanmışlardır. Gösterdikleri çabaların sonuçlarını zaman içerisinde elde eden kadınlar, yönlerini gerek ev içerisinde gerekse toplumsal yaşamda kullandıkları giysilere çevirmişlerdir.

Günümüze ulaşan resimlerden 20.yüzyıl sonlarında bize ne kadar ölçülü ve hanım hanımcık görünse de, 1850’lilerin ortalarında “radikal” ve “edebî aykırı” – ve tabii kesin biçimde mahkûm edilip büyük bir başarısızlığa uğramış- olan (Amelia) Bloomer kıyafeti, zamanın orta sınıf kadınlarının giydiği kısıtlayıcı, vücudu sıkan, çok bol ve karmaşık giysilere karşı gelişmiş reform hareketinin dolaysız bir ürünüdür (Lauer ve Lauer 1981). Foote (1989,147) bunu şöyle açıklar:

Bu küçük reformcu grup, yaradılıştan gelen kadın-erkek farklılığı konusunda kendi çağlarının retoriğine inanıyorlardı. Zaten yazılarıyla konuşmalarında da bu inançlardan yararlanarak giyim reformuna daha geniş bir kitleden destek toplamaya çalıştılar. Kadınlar için modaya uygun olan giysilerin, kadınların analık rolünü gereğince yerine getirmelerini önleyecek kadar sağlıksız ve elverişsiz olduğunu vurguluyorlardı. Bloomer kıyafeti sayesinde kadınların daha sağlıklı olacağını, dolayısıyla da daha iyi birer anne olacaklarını savundular (Davis,1997:191).

19. yüzyıl dönemine ait giysiler incelendiğinde, kullanım açısından çok fazla elverişsizliklere sahip oldukları görülür. Kıyafetlerde yer alan kuyruk, drape ve büzgü gibi detayların, kıyafetleri ağırlaştırdığı hareket kolaylığını ortadan kaldırdığı ve hâkimiyeti zorlaştırdığı anlaşılmaktadır. Tüm bu olumsuzluklar karşısında kadınlar, giysilerinde de özgürlük istemişlerdir. Bir erkek giysisi olan pantolonu, kadın giysisi yapmak amacıyla bu reformları gerçekleştirmişlerdir. İlk başlarda birçok olumsuzluklarla karşılaşmış olsalar da, zamanla toplum içerisinde kabul görmesini sağlamışlardır. Yüzme, bisiklete binme ve çeşitli spor aktivitelerinde giysi reformları gerçekleştirerek günümüz kadınının da önünü açmışlardır.

KAYNAKLAR

Aktaş, Gül “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak.” *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30.1(2013):53-72.

Beyhan, Elif. *İnsan, Moda ve Kentsel Mekân İlişkilerinin İrdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010. Web. 4, Mayıs 2017.

Bock, Gisela. *Avrupa Tarihinde Kadınlar*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2004.

Crane, Diana. *Moda ve Gündemleri Giyimde Sınıf, Cinsiyet ve Kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.

Çaha, Ömer. *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları, 1996.

Çardak, Müveddet. *Toplumsal Bir Hareket ve Aydınlanmanın Ürünü Olarak Liberal Feminizm*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012. Web. 4, Mayıs 2017.

Davis, Fred. *Moda, Kültür ve Kimlik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Donovan, Josephine. *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Fogg, Marnie. *Modanın Tüm Öyküsü*. Çev. Emre Gözgülü. İstanbul: Hayalperest Yayınevi, 2014.

Hanson, Lloyd J. *A Dictionary of Economics and Commerce*. London: Pitman Publishing Limited, 1986.

Heater, Derek. *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2007.

İnsel, İnal. “Tasarım ve Sanat Pratiklerinin Tarihsel Süreç Üzerinden Toplumla İlişkilendirilmesi.” *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* 13.52(2015):43-69.

İşler, Ruhan. *İktisatta Feminizm ve Türkiye Ekonomisinde Kadının Rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004. Web. 4, Mayıs 2017.

Küçükkalay, A. M. “Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi.” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2(1997):51-68.

Laurer, Jeanne C. ve Robert H. Laurer. *Fashion Power: The Meaning of Fashion in American Society*. Englewood Cliffs, NJ:Prentice-Hall, 1981.

Örnek, Serdar. “ABD’de Kadın Haklarının Gelişimi.” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29(2015):105-129.

Öztürk, Emine. *Sosyo-Tarihsel Perspektif Süreci İçinde Aşk Sosyolojisi*. İstanbul: Cinius Yayınları,2013.

Öztürk, Zerrin A. “Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın.” *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 3.1(2015):1-33.

Severa, Joan L. *Dressed for the Photographer: Ordinary Americans and Fashion*. Kent, OH: Kent State University Press,1995.

Soner, Şükriye T. “Endüstrileşme Sürecinde Tasarım ve 2010 William Morris.” (2012).Web:hhttp://www.belgeler.com/blg/1687/endstrileme-srecinde-tasarım-ve-william-morrisdesign-and-william-morris-in-the-course-of-industrialization, erişildi: 3.12.2012.

Şahmaran Can, Gökçen. “Kadının Sosyo-Kültürel Mücadele Sürecinde Sanata Müdahalesi ve Günümüz Sanatına Yansımaları.” *TİDSAD Türkaİslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dünyası* 2.3(2015):96-115.

Tarrow, Sidney G. *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge University Press, 2011.

Taş, Gün. “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri.” *Akademik Hassasiyetler* (2016) :163-175.

Terlikli, Serap. *1850 ve 1950 Yılları Arası Batı Toplumlarında Sanat, Toplumsal Yapı ve Moda Etkileşimi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013. Web. 4, Mayıs 2017.

Tilly, Charles. *Avrupa’da Devrimler*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2005.

Vural, Deniz. “Viktoryan Dönemi Kıyafet Reformu.” *Robert Kolej Tarih Dergisi* 11(2014):41-43.

Url1-https://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_hareketleri (erişildi:17.01.2016).

Url2-
http://web.clark.edu/afisher/HIST253/lecture_text/WomenMiddleClass_19c_Europe.pdf (erişildi:25.04.2017)

Url3-<http://www.learnnc.org/lp/editions/nchist-newcentury/5743> (erişildi:25.04.2017)

Url4- <https://edsitement.neh.gov/feature/declaration-sentiments-seneca-falls-conference-1848> (erişildi: 25.04.2017).

Url5-<https://tr.pinterest.com/pin/567101778049341181/> (erişildi:25.07.2017).

Url6-<http://spartacus-educational.com/usawstanton.htm> (erişildi:25.07.2017).

Url7- <http://www.focusdergisi.com.tr/kultur/00401/> (erişildi:25.07.2017).

Url8-<http://fiveminutehistory.com/crinolineomania-the-rise-and-fall-of-the-crinoline-empire/> (erişildi:25.07.2017).

Url9-
<http://www.radford.edu/rbarris/Women%20and%20art/amerwom05/gildedagewomen.html> (erişildi:25.07.2017).

Url10-<https://thequintessentialclothespen.com/tag/godeys-ladys-book/> (erişildi:25.07.2017).

Url11-<https://tr.pinterest.com/pin/199847302184455342/> (erişildi:25.07.2017).

Url12-<https://tr.pinterest.com/pin/259942209715325543/> (erişildi:25.07.2017).

Url13- 1800'ler Amerika'sında Feminist Modası:
Bloomers.<http://kimlikkrizi.blogspot.com.tr/2014/12/1800ler-amerikasnda-feminist-modas.html> (erişildi:14.12.2015).

Url14- <https://tr.pinterest.com/pin/432345632955845526/> (erişildi:25.07.2017).

Url15-<https://tr.pinterest.com/pin/34199278390290483/> (erişildi:25.07.2017).

Url16- <https://tr.pinterest.com/pin/93309023505471068/>(erişildi:25.07.2017).

Url17-<https://tr.pinterest.com/pin/295759900507012591>(erişildi:25.07.2017).

Url18-
<http://cornwallhistoricalsociety.org/exhibits/women/mid19th.html>(erişildi:25.07.2017).

Url19-<http://www.gettyimages.com/photos/cartoon-taken?excludenudity=true&family=editorial&mediatype=photography&phrase=cartoon%20taken&sort=mostpopular> (erişildi:25.07.2017).

Url20-<https://tr.pinterest.com/pin/501518108485036064/> (erişildi:25.07.2017).

Url21- <https://tr.pinterest.com/pin/440226932306149816/>
(erişildi:25.07.2017).

Url22-<https://tr.pinterest.com/pin/175781191676430616/>
(erişildi:25.07.2017).

Url23-<https://tontine255.wordpress.com/2011/02/21/the-children-of-john-humphrey-noyes/> (erişildi:25.07.2017).

Url24-<http://www.collectorsweekly.com/articles/the-polyamorous-christian-socialist-utopia-that-made-silverware-for-proper-americans/> (erişildi:25.07.2017).

Url25-
<https://tr.pinterest.com/pin/175781191676430595/>(erişildi:25.07.2017).

Url26-tr.wikipedia.org,2016/(erişildi:25.07.2017).